

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
GAZİ EĞİTİM FAKÜLTESİ
DERGİSİ

MEHMET ÂKİF ERSOY
ÖZEL SAYISI

1986 CİLT: 2 Sayı: 1

MEHMET ÂKİF'DEN HATIRALAR

Dr. Fethi Tevetođlu

Dünya tarihinin en büyük gaza destanı ÇANAKKAL'A'yı yaratan şehidlere Türk milletinin borçlu bulunduğu âbideyi kalemiyle diken ve büyük milletimizin Millî Mücadele Destanı'nı İstiklâl Marşımız'la ebedileştiren yüce şair Mehmet Âkif Ersoy hakkındaki hatıralarım, bir küçük bildiri veya beş on dakikalık bir konuşma ile sunulacak kadar az değildir.

11 yıl kaldığı Mısır'dan dönüşünde kendisini Galata Rıhtımı'nda karşıladığımız 17 Haziran 1936 Çarşamba gününden, fânî hayâta gözlerini yumduğu 27 Aralık 1936 Pazar akşamı saat 19.55'e kadar Âkif, aziz vatanında son olarak 6 ay 10 gün, yani tam 194 gün yaşamıştır.

Âkif'in Şişli Sağlık Yurdu'nda, Prenses Emine Halim'in (Hidiv Palas) da denilen Mısır Apartmanı'nda ve Alemdağı'nda Baltacı Çiftliği'ndeki küçük köşkünde geçen bu 194 günü içinde, bütün hafta sonu tatillerim dahil, her fırsatta kendisini ziyaret etmiş, başucunda adeta nöbet beklemiş, protokol me'murluğu yapmışım.

Nitekim, 28 Aralık 1936 Pazartesi günkü son ebediyet yolculuğunda da, cenazeshinin kaldırılışından Edirne-Kapı Kabristanı'na getirilişine kadar geçen törende; Heykeltraş Acudođlu Râtib Aşir Bey'le kefenini başucundan çözüp yüz kalıbının, mask'ının alınışında, kefeni üzerine Türk Bayrağı'nı sararak ben başucundan, sınıf arkadaşım Maraşlı Abdullah ayak ucundan tutarak O'nu vatan topraklarına verişimizde, kabri başında son konuşmayı yapmamda; mezarının Türk Gençliđi tarafından yaptırılması kararının alınışında ve daha sonraki faaliyetlerimizde Âkif'le ilgili unutulmaz birçok hatıralarım olmuştur.

Bu hatıralardan bazıları, konuşmalarımın metni ve resmimle, Âkif'in en yakın arkadaşlarından Eşref Edib Fergan'ın eserlerinde; benim çeşidli dergi ve gazetelerdeki eski yazılarımda ve bu yıl hazırladığım birkaç makale, bildiri ile, yapılan repörtajlarda yer almış bulunmaktadır. Bu gün burada sunmak istediğim hatıra ise, İnkılâb Târîhi profesörüm, rahmetli Yusuf Hikmet Bayur'un kendi el-yazısı ile 23 küçük sahife halinde yazılmış Mehmet Âkif'e ait değerli bir belgedir. Bu belge Türk Tarih Kurumu'ndaki özel (Yusuf Hikmet Bayur Dosyası)'nda bulunmaktadır.

Tarafımızdan incelenen ve istinsah edilen bu belge, Âkif hakkındaki birçok söylenti, dedikodu ve olumsuz yakıştırmaları aydınlatıp ortadan kal-

dırdığı gibi, büyük vatansever Âkif'in: "Buraya vazife görmeğe geldim" dediği Ankara'da Millî Mücadele saflarına katılmasından çok önce, İstanbul'da başlamış çok değerli millî faaliyetlerini de ortaya koymaktadır.

Yusuf Hikmet Bayur'un: "Şapka Kanunu yüzünden yurddan ayrıldığıнын sanıldığıını" söylemesi üzerine: "Yok canım öyle iş olur mu? Müslümanlık fes veyâ şapkayla mıdır sanki?" diye karşılık veren Mehmet Âkif'in, Bayur'un kendisini son ziyâretinde: "Din, iman, ahlâk, hamiyet hep burada varmış; orada bunların hiçbiri yok, yalnız perişanlık var!" dediği ve ayrıca Atatürk'le ilgili bâzı hususlar da bu belgede belirtilmektedir ki, son derece ilginçtir.

Yusuf Hikmet Bayur'un Lâtin harfli el-yazısı ile kaleme alınmış notlarından oluşan bu belgenin, Kayseri Cezâevi'nde tutuklu bulunduğu sırada, 23 Mart 1962 günü İstanbul'dan, yazar ve araştırmacı sayın Muhiddin Nalbantoğlu'nun gönderdiği bir mektuba karşılık olarak hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Okunamayan birkaç kelimenin yerleri boş bırakılmış hâliyle (Yusuf Hikmet Bayur'un Mehmet Âkif Hakkındaki Hâtıraları) aynen şöyledir:

"Mehmet Âkif Ersoy'u 1971 yılında Halkalı Ziraat Mektebi'nde tanıdım. Orada O edebiyat, ben fizik ve meteoroloji okutuyorduk. Bir-birimize çabuk ısındık. Bildiklerini çok iyi bilirdi. Derin düşünceli ve görüşlü idi. Fransızca konuşamaz, ancak çok iyi anlardı ve söylerdi. Birçok Fransız şâirlerinin eserleri üzerinde bilgi ve isâbetli takdir sâhibidir. Müslüman Hind (şimdi Pakistanlı deriz) şâiri Muhammed İkbâl'i kendisine en yakın bulurdu.

İnançları bilindiği için üzerlerinde durmayacağım. İslâm Dini'nin sonra bozulan şekliyle değil, fakat Kur'an ve sünnetteki özüyle
. "Saâdet-i 'i' yâni her iki dünyâda sağlayacağınainanırdı.

Din aleyhtarlarına şiddetle kızardı. Dinin Allah koruyuculuğuna, onun elden gitmesi için düşmanlarımızın var güçleriyle çalışıklarına inanırdı. O sıralarda en çok kızdığı Tefik Fikret'di. Başlıca sebebi de onun (Târih-i Kadîm) adlı manzumesiydi.

İçinde bulunduğumuz genel savaşın Rusya'nın çökmüş olmasına rağmen

Âkif gureşi çok severdi. Ben dâhil bâzı lilerimize alaturka gureş oyunlarını öğretmekten zevk alırdı.

1919 yılında, İzmir'in Yunanlılarca işgali üzerine yurdun birçok yerinde protesto gösterileri olduğu gibi, türlü kurum ve sınıfların temsilcileri tarafından Büyük Devletler'in İstanbul'daki Yüksek Komiserlerine protesto başvuruları da olmuştur. Ulemâ sınıfı da bu işe katılmıştır.

Âkif bunlardan Fransız Komiserliği'ne gidecek olanların protesto yazılarını bana tercüme ettirdi. Bunu Hilâl-i Ahmer (Kızılay)'de makinede yazdırttım. Sonra İlmîye Temsilcileri'ni alıp Fransız Komiserliği'ne gitmek üzere Âkif'le birlikte Şeyhülislâmlik Dâiresi'ne (Bâb-ı Meşihat'a) gittik.

Büyük ve Halic'e bakan çok güzel bir salonda yeşil çuha veya kadife (iyi hatırlamıyorum) kaplı divanlar üzerinde çoğu bağdaş kurmuş, elleri tesbih beyaz ve yeşil sarıklı kavuklu hocalar, şeyhler, kazaskerler, nakîb-ül-eşrâflar oturmuştu. Birer "Selâmün-aleyküm" diyerek ve tümünden "Aleyküm-selâm" karşılığını alarak oradan geçtik. Şeyhülislâm Hoca Mustafa Sabri Efendi'nin odasına girdik. Âkif beni takdim etti ve Kâmil Paşa'nın torunu olduğumu söyledi. Gerek görevimiz, gerek şahsım, Şeyhülislâm'ı pek ilgilendirmedi. O'nun yanından ayrıldıktan sonra Âkif'i me'yus gördüm.

Açıkça belli olmuşdu ki, Meşihat Makamı'nda oturan kimse, protesto gösteri ve yazılarını benimsemiyordu. Mustafa Kemâl'in yaratmaya çalıştığı hareketleri desteklemeyecekti. Âkif, bir yıl kadar sonra Kuvay-ı Milliye aleyhine başka bir Şeyhülislâm'ın Meşihat'tan çıkacak fetvâlarının kokusunu o gün âdetâ almış gibiydi.

Sabri Efendi'nin yanından ayrıldıktan sonra üç hoca ile bir arabaya binip Büyükelçilik binâsında bulunan Fransız Komiserliği'ne gittim. Âkif gelmedi. Ulemâ sınıfından olmadığı için esâsen de gelmeyecekti.

3) 1920 Yazında Ankara'ya geldiğimde Âkif oradaydı ve Burdur Meb'usu idi. "Buraya vazife görmeğe geldim" dedi. Dinî çevrelerde çok sözü geçtiğinden konuşmaları ve va'zları da halkça pek beğenildiğinden Kuvay-ı Milliye Hareketi'nin tutunmasında, İstanbul'dan gelen ve sonuç bakımından istilâcı Yunanlılarla onları destekleyen Büyük Devletler lehinde olan fetvâların te'sirlerini azaltmakta çok faydalı olmuştur.

Bir süre için aynı binâda kaldık. Bugün Ziraat Fakültesi'nin olduğu bölgede bulunan Ziraat Okulu'na bağlı çiftlik binâsının üst katında, o sırada Sağlık Bakanı ve İçişleri Bakanı Vekili olan Dr. Adnan (Adıvar) ve Eşiyle ben, okul müdürü Nihad Eğriboz (eski Aydın Meb'usu)'nun misafiri olarak,

Âkif ise alt katta otururdu. Gerek orada, fakat daha çok şehirde sık sık görüşürdük. Daha sonraları Âkif, Dışişleri Hukuk Müşâviri Münir Ertegün (Vaşington Büyükelçisi iken ölmüştür) ile birlikte şehirde Tâcettin Tekkesi'nde kalmıştır.

4) Her şâir ve san'atkâr ruhlu kimse gibi Âkif çok duygulu idi. Ermenistan üzerine kazanılan zaferden sonra izzet Paşa Hey'eti, Ankara'ya geldiğinde onun üyeleri arasında bulunan Münir Ertegün ve Kandilli Rasadhânesi Müdürü Fatin (Gökmen) Hoca ile olan yakın dostluğu dolayısıyla, hey'etin kaldığı Toygarzâdeler'in şehirdeki konaklarına sık sık giderdi. Başta bulunan İzzet ve Sâlih Paşalar ise etrâfa hiç de iyimserlik saçmazlardı ve ma'nevîyat kırıcı sözleri boldu.

Onların bu biçim konuşmaları Âkif'in sonuna kadar uğraşıp zaferi sağlamak gerektiği yolundaki inancını hiç sarsmamakla birlikte, tenkidkâr bir durum aldığını ve daha doğrusu bu yolda daha ileri gittiğini sezmedim.

İzzet Paşa, o sırada Garb Cebhesi'ne komuta eden İsmet Bey'i (İ. İnönü) çok övüyordu. Âkif de O'nu o sıralarda beğenmeğe bayılır. Gitgide Meclisin önemli bir kısmı da onun tarafdarlığını yapar. İnönü Zaferi, Âkif'i İzzet Paşa'nın görüşlerinde isâbet olduğuna daha çok inandırır. 1921 Yazında Afyon ve Eskişehir'in kaybı bu inancı kısmen sarsacaktır.

5) Âkif, İstiklâl Marşı için açılan müsabakaya katılmak istememişti. Böyle bir yarışma hoşuna gitmiyordu. Birçok dostu ve bu arada ben, O'nun da buna katılmasında direndik. Belki de kısmen bu direnmeler yüzünden, başlangıçta yarışmaya katılmak düşüncesiyle de olmasa, bu konuda birşeyler yazmaya koyuldu.

Bâzi akşamları Dışişleri Bakanlığı'na uğrar, beni alır ve birlikte gezerken yazdığı beyitleri okurdu. Aramızda tartışmalar olmakla birlikte onları çok beğenirdim.

O, Nâmık Kemâl'deki ateşli ifâdenin kendisinde olmayışından sızlanırdı. Ben ise: "Daha kuvvetli ve ateşlisin. Hele bu son beyitlerindeki kuvvet Nâmık Kemâl'inkini aşıyor; O, çöküntü devirlerinin daha çok karamsar şâiridir. Sen, yeni açılan yükseliş devrinin eğimser şâirisin" dedikçe memnun olmakla birlikte, pek utançlı görünüyordu.

Sonunda yazdıklarını yarışmaya katılmak üzere Maarif Vekili Hamdullah Subhî'ye vermeğe kendisini râzı ettik. Pekçok şâir, bu yolda eser vermişdi. Bence O'nun kazanacağı şüphesizdi. Hamdullah Subhî, bilinen kâbiliyetiyle Âkif'in beyitlerini Meclis'de okuyunca, sesi alkışlar içinde boğuldu ve onları iki kere okumak zorunda kaldı.

Ertesi gün Âkif, bilinen tevâzu'u ile Hamdullah Subhîye: "Öyle bir okuduk ki, ben bile beğendim" dedi.

San'atkâr ruhunun büyüklüğü, etrâfından aldığı ilhamların ve hattâ teneffüs ettiği havanın te'siriyle İslâmci Şâir Âkif, aynı zamanda Türkçü şâir olmuştu.

6) Kuvây-ı Milliye devrinde, düşmanlarımız aynı olduğundan, hükümetimiz Rusya ile dayanışma hâlinde idi. Bununla birlikte, Üçüncü Enternasyonal, yurdumuzda el altından yıpratıcı propaganda ve çabalarını eksik etmiyordu. Bu çalışmalar, birkaç koldan yürüyordu. Başlıcaları şunlardı:

a) Edhem gibi sergerdeleri birer kargaşalık unsuru olarak kullanmak ve el-altından tutmak;

b) Ülkü bakımından aydınlara hitab eden bilinen biçimde propaganda yapmak;

c) Varlıklılara karşı yoksulları kışkırtmak.

d) Komünizmi, İslâm şeriatının pek umursanmamış birtakım esaslarını uygulayan bir türlü mezheb gibi göstermek.

Bu arada Hilâfet ve Saltanat olsun, Devlet Başkanlığı'nın miras yolu ile elde edilmesi, devlet arazisinin mülk yapılması gibi mevzu'lar ele alınıyordu.

Âkif, bu gibi propagandalara karşı çok müessir olmuştur. Komünizmin, Allahsız bir yol olduğunu, daha kuruluş devrinde bile en esaslı ilkelerini çığnediğini anlattığı gibi, bâzı sapık ve satın alınmış Hoca ve Şeyhlerin saçmalarıyla da başarılı bir mücâdele yapmıştır. (s.15)

7) 1922 Yazı'ndaki Büyük Saldırı ve Zafer'in târihi yaklaşırken, Meclis'de süresi bitmiş olan Başkomutanlık Kanunu'nun yenilenmesi konusu pek çetin tartışmalara yol açmıştı. Kalabalık bir azınlık, kanunu yenilemek istemiyordu. Bu düşünceye olanlar en çok, Mustafa Kemâl'in şahsî muhâlifleri olduklarından böyle davranıyorlardı. Barış'dan sonra iktidârı yeniden ele geçirmeği tasarlayan İttihad ve Terakki'nin el-altından propagandası, dinî düşüncelerle Gaziye muhâlif olanların duyguları, O'nu kiskanınların veyâ diktatör olacağı korkusunu besleyenlerin ve hâlâ Millîs Kuvvetleri'ni muntazam Ordu'ya tercih edenlerin bulunması, "İkinci Grup" diye anılan ve Mustafa Kemâl'e muhâlif olan bir grubun kurulması sonucunu doğurmuştu. Bu grubun da Mustafa Kemal'in Başkomutan kalmasını engellemeyi kendisine iş edinmişti.

Sonunda kanun, pek ufak bir çoğunlukla çıkabildi. Âkif, aleyhde oy verenler arasındaydı. Kapalı oturumda yapılan bu oylamayı öğrenmişdim. Esâsen görevim dolayısıyla -o sırada Dışişleri Bakanlığı'nda Umûr-u Siyâsiye Müdürü idim- bu gibi oturumlarda olan bitenlerin hemen hepsini öğrenirdim.

Âkif'e neden aleyhde oy verdiğini sorduğumda, doğrudan doğruya karşılık vermeyerek: "Ah bunun aslı, Enver'in ahlâkı!" dedi.

Bununla bu iki sıfatın aynı adamda bulunmasını istediğini anlatmış oldu.

İçki ve hovardalık bir yana bırakılırsa, Enver'in hele siyâsî alandaki ahlâkı pek övülecek birşey olmadığını ve Gazi'nin her bakımdan güvenilecek bir şahsiyet olduğunu söylemem üzerine Âkif, Enver için: "İymânî tamdı" dedi ve bu konuyu bırakmak istediğini durumu ile anlattı.

8) Zafer'den sonra Âkif ihmâl edilmiştir. Ancak, hiçbir saygısızlığa uğramamıştır. Ancak, aşırı duygululuğu yüzünden bir. . . durumu karşısında hassas olduğu belliydi.

Şapka Kanunu'nun çıktığı sıralarda, Mısır Prenslерinden eski Nâfia Nâzırı Abbas Halim Paşa'nın çağırısı üzerine Mısır'a gitmiş ve orada dehâsını âdetâ felce uğratmıştır. 1928 Yazında Büyükelçi olarak Afganistan'a giderken, Kahire'de kendisini gördüm. Çok duygulandı.

Saatlarca konuştuk. Şapka Kanunu yüzünden yurddan ayrıldığıнын sanıldığını söylemem üzerine: "Yok canım öyle şey olur mu? Müslümanlık, fes veyâ şapkayla mıdır sanki!?" dedi.

O'nun adresini Kahire'de Elçimiz'den (Muhiddin Paşa'dan) almışdım. O da Kur'ân'ın Türkçeye çevrilmesi işinde yardımımı istemişti. Aramızdaki dostluğu bildiğinden, benden bir istekte bulunmuşdu. Ve şunları demişti:

"Ankara'dan Kur'ân tercümesi için Âkif Bey'e verilmek üzere beşbin lira gelmiştir. Bitirmiş olduğunu öğrendiğim tercüme alıp parayı vereceğim. Bunu kendisine bildireli epeyi oldu. Bir türlü yazdıklarını getirip teslim etmiyor.

Âkif, lâik devrimler dolayısıyla epeyi muhâlifdi. Tercümeysi bir an önce teslim etmesini ve Gazi'nin de bununla ilgilendiğini söylemem üzerine özet olarak şu karşılığı verdi:

Adnan'a yazılan (2-17)'den kenarı çizilmiş kısım (20. sahife burada bitiyor. Burada adı geçen Adnan'ın Prof. Adnan Erzi olabileceğini sanıyorum. F.T.)

9) Kabil'de bulunduğum sırada Kahire'ye Afganistan'dan Elçi olarak atanan Hazret-i Sâhib-i Şurfazar diye ünlü Sâdik Han adında çok mütaassıp bir Şeyh, bana vedâa geldiği sırada, kendisini Âkif'e takdim eden bir mektubla yine Âkif için bir de Buhârâjseccâdesi verdim. Sonra aynı Elçi gelip gittikçe tesbih ve sâire gibi türlü armağanlar yolladım.

Âkif'e ayrıca da kadınların okula gitmelerini haram sayan bu şeyhi hiç olmazsa bizdeki müteassıplar seviyesine getirebilirse Afganistan'a hizmet etmiş olacağını başka bir vâsita ile bildirdim. Âkif, mektub ve armağanlarımla çok duygulanmış ve bana hararetle yazılar gönderdi.

Kahire'ye gitmeden önce kravat takmayı günah sayan Şeyh'in orada çok şık giyinmeğe koyulduğunu öğrendim.

Bunda Âkif'in öğüdleriyle muhitin te'siri derecesini ölçecek durumda bulunamadım.

10) Âkif, İstanbul'a döndüğünde pek hastaydı ve ölümünün yakın olduğu belliydi. Beyoğlu'nda Suriye Hanı'nda (doğrusu Mısır Apartmanı veyâ Hidiv Palas olacak) bir dâirede kalıyordu. O'nu o hâlde görünce çok müteassir oldum. O ise beni görünce çok sevindi. Şundan bundan konuşurken: "Eyileşince Ankara'ya geleceğim ve sende kalacağım" dedi.

Ben de: "İstanbul'un havası seni tabîî iyi eder ve Ankara'da beklerim" dedim.

Ben, hiçbir siyasal ve dinsel konuya dokunmak istemedim. O kendiliğinden açdı:

"Din, iman, ahlâk, hamiyet hep burada varmış; orada bunların hiçbiri yok, yalnız perişanlık var!" dedi ve Atatürk'ü çok övdü, büyüklüğü üzerinde durdu.

O sırada Rûşen Eşref, Atatürk'ün kendisinden Genel sekreteri vâsıtasıyla hatır sordurtmasını sağladı. O, zâten bunu yapacaktı. Başka bir ziyâretimde Âkif bundan son derece duygulandığını ve minnettar olduğunu söyledi. Bu, kendisiyle son görüşmem oldu.

"BÜYÜK BİR ŞÂİR, BENCE EN BÜYÜK ŞÂİRİMİZ, BÜYÜK BİR DİNDAR VE BÜYÜK BİR YURDSEVERDİR."

Âkif hakkında birçok yeni, bilinmeyen ve son derece önemli bilgiler veren bu hâtıraların sâhibi rahmetli Hocamız Yusuf Hikmet Bayur, (**Türk İnkilâbı Târihi**)'nde de, Âkif'in 26 Eylül 1912'de **Sebilü'r-Reşad** dergisinin 212. sayısında çıkmış bir yazısını örnek verdikten sonra, İstiklâl Savaşı sırasında (İslâmcı-Türkçü) olduğunu belirtmekte; ve 1936'da Mısır dönüşündeki duygu ve düşüncelerine de değinmektedir ki, bugün Mehmed Âkif Ersoy üzerinde objektif araştırma yapacakların ihmâl edemeyecekleri ilginç bir kaynaktır. (*)

(*) Yusuf Hikmet Bayur: Türk İnkilâbı Tarihi, Cild: II - Kısım: IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 1983, ss. 360 ve 414-416